د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د تولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے. خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همخولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقوقونه د ليکونکي دي

دکتاب نوم ــــــــــ د تحقيق په رڼاکښې

ليکونکے ــــــــــ مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ــــــــــ ۲۰۰۲ء

کتابت ــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ــــــــــ

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ــــــــــ سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

دخپل مور پلار په نوم
په ګور يې نور شه
دچا په دُ عاګانو چې زهٔ دَ
دنيا په نښون يم

مياں وکيل شاه فقير خيل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیک	مخ
١-	د تحقیق په ډګر کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	٦
٢-	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	٢٢
٣-	د سعید خټک یو شعر	٣٦
٤-	صدیق څوک دے	٤٦
٥-	ابراهیم څوک دے	٦٥
٦-	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي اثار	٨٠
٧-	پښتو کښې رو جبے منظوم طبّي لغت	٩٦
٨-	خوشحال خان خټک او حکمت	١١٢
٩-	فقیر جمیل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حیث	١٢٨
١٠	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت	١٤٧
١١-	پښتو نثري ادب	١٦٠

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق دادب یوه کوچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لار ده په دې کوچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غوارې کله ناکله یو محقق په موږو موږو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد مزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې اوګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ستوانځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه وړو مې کام اخستې وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه یو ښه شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق د لارې خنډ اونو ته زړه نه بایللي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په ډونې تنده ور اندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړې دے چې د تحقیق د کار د ګرانې والي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیخي یو تکنیکي عمل هم دی د تحقیق کار هله کټور ثابتیدی
شي چې دا عمل ددې د پاره د جوړولارو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقیق اوانه په کوتلي دیلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي دیو محقق د څېړې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظریو
رد مقصد وي هغه نوې نظریې وړاندې کول غواړي او
ددې لارې د نوو لارو د پاره دغور و فکر نوې نوې نښکې
دا منځ ته کوي په هغه موضوع یو تحقیقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي کېدلی کېدی د تحقیق سره همېشه نوې مسئلې
را پیدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقیقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققینو د پاره دیوې رابطې کار ورکوي
ځکه هم تکنیکي کار که چرې د تحقیقي رسمیاتو دیو نه کوونو
نه بغیر وکړی شي نو دا رنګ نوي و محققینو ته د دغې تحقیق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانی
پېښېږي او یا ورته بیخي او نه رسي او په نتیجه کښې دغه
تحقیقي کاوش یو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقیق دلارې سوارهٔ
ډېر لږ کسان دي او که چاپه دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقیق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقیق کارانو د سرکاري ادارو د پشتیه او د لاس امداد
نه بغیر په یو اځي سر او بشهٔ په نېک نیتی د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورک قلمي نسخې يې مدون کړې او د پښتو ادبي تاريخ کې تياره کُنجونه يې رڼا کړي دي خو کم او زيات دغه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سيستماتيک په کتاره ډېره په کرانه پوره نه ختيږي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره سمون نه خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره ډېرې کره تړل لوکوټي کړای نه پرېوزي -

زمونږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق کې شالونه بيا مونده شي - زه دلته د دغې شالونو ديو په يو ذکر په ځای د دغې په عقله دا مجموعي تاثر ورانديږ کووم چې په دغې تحقيقي کاوشتونو کښې ځينې خود ورانديږ نه د يوې ټاکلې شوې مفروضې په بنياد په هره طريقه بنه په منلو به بندي ده او ځواني نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا روبه د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد کنڼلې کيږي ځکه چې تحقيق د نيستو نو تيرې ته منې - د تحقيق په لاره د نورو نظريو رد ځه شجر ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نيک نيتې بنيادي غوښتنه ده - دغه ترديدي نکتې که څرې د تحقيقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد کوږي نو د څه مصلحت کوشش له مخه د هغې نه ډېره د بنيادي اصولو نه خلاف خبره ده -
په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ وي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - کهٔ چرې د انصاف په نظر ووکتے
شي او زموږ د دانهٔ تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجولی شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځائے
ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره
نهٔ
کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دُمره کلک ټور او دا
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ ګنجائش نهٔ پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قدرونو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخهٔ اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه
برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار
ورکوي نو کهٔ چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم دغه بنیاد او ګرځولی شي نو د تحقیق پرې معیاري
کیږي هم او مستند کیدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي
ادب کښې پکار راوستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل
او د غې رویې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د ډېرو دیوانونو ترتیب وتدوین او بیا په هغې
لیکلي شوي مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وخت یو اهم ضرورت دے-

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د تحقیقي ادب دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، زمونږ تحقیقي کارونه، د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو دپاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دی او دغې اهم کار دپاره، دداسې زلمو ضرورت دی چې هغوی په یوه لېونې جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن اوګڼوي او د پښتو د فخر ور قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې دول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټه پوره کېږي او په بنیاد هر ځای او هر چاته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیر خېل هم د دغه رنګ زلمو ځنې یو کېدې شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې ووېیلي دي چې تحقیق دپاره، د زړه زور، بنیادي شرط دی نو وکیل شاه لخپله زلمی دی د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دی او هغه د دغه توانائي د تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه لېونې جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو لیکونکو پشان ئې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسو بېړوړښې نه دي ایښې او په یوه خله د تحقیق، تنقید، شاعرۍ، افسانې او ډرامې په توره کښې یو کې نه وې سبکه د خپل طبعي د ځان له څخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جاري ساتلې دي د خپل دغې ذهني استقامت په داده یې په کال ۱۹۹۲ کښې د میاں حمد الله فقیرخیل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ھ نه ۱۲۹۳ھ ترمینځه اندازه کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو پوره د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه که یو پله د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورزوي چې د پښتونخوا د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دسترس پیدا کول ممکن شوے نه دے. د علم و فن د دغې خودرو وده د ټولو څخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے. یو هغه خلق یو دوه علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ګلاندي وتو په ځای د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

خپلې هلې ځلې جاري ساتي میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې
ضرورت ډېر ښه پوهېدو نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په
عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د خټکو په قامولیه کښې د خپل
جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنۍ چې په
فقیرخېل میاں ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د
پلټنې او بررسۍ خصوصي، ذیلي څانګه (SUB BRANCH)
خوښه کړې ده - د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې
مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده
او اوس داوے د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې څېړنه ده چې د هغې
په اسویکو نو کښې شپږ مضمونونه د سعید خټک یو شعر، صدیق
څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیرجمیل بېګ د شاعر په حیث،
خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتو کښې منظوم طبي لغت هم
د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذیلي څانګې سره تعلق لري - میاں
وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته کېږم چې هغه د تحقیق
د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري
او بیا هغه خپل صلاحیتونه دیو نسلي تفاخر د احساس لاندې
او د قام ولیه په یوه لیونۍ جذبه د خپل قام د پیاوړو شانو
د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف
کړي دي -

ښکاره داده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړه ډېره
د پاملرنې د لوستونکو مخې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو نا کړې

وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي

منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست

څه نور هنګامي کارونه هم راپېښ اکېدل. نو ځکه د دې کتاب

اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا

په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه

تحقیقي هڅه زما د یک اخستو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه

د خپل ناقلاره خوږ او حساس طبیعت باوجود — تر ډېره

اوږدې مودې پورې سا راښکله او په یو برخوردارانه احترام ې

په زغم زما لیک ته انتظار اوکړو — سره د ډېره هسیارتیا زه

نه شم وېلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره

ژور او په خوارۍ لیکلي علمي او تحقیقي کاوش د پېژندګلنې

او د هغه د ډېره اوږد انتظار څه حق ادا کړي او که نه خو دا په

یقین سره وېلې شم چې زما دا نیمګړې شان لیک به د تحقیق په

ډګر د هغه د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړه ستړي مزل یو

بې پېلوه منښه ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته راکړې شوې ده په دې کښې تر دې وخته لس تحقیقي لیکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو لیکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقیرخېل میان کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د پېلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر ډګر مشرانو په حقله د تحقیقي کار شو نو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله دا په ډاډ وپلي شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دی چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر شوق سره یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه په پخو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مثلو کښې تر هغې هیڅ څه باک نه ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوی نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې دا غونډ کړي شوي کم او زیات تول یکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هیڅ څه یک نه دی راغلي نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوموړي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دی ابراهیم څوک دی او په پښتو کښې یو بیې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکيل شاه دا سې تحقيقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناويانه انکشافاتو په وجه د تحقيق په ډګر يو تاريخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقيقي مفروضو پېشکش، د هغې بيا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقيق شوو نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتيجه زما په خيال د تحقيقي کار بنيادي هدفونه دي - د وکيل شاه د کوشش وي چې هغه د خپل تحقيق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقيق په بنياد د پخوانۍ ادب تياره کونجونه روښانه کړي او د کلاسيکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقيقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوندونه نه دي وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې د کوشش کړے دے چې د تحقيق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوې پښتې بل کړي په دې لړکښې هغه د څنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقيق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

دکريم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې يک په دې انکشاف اوانه دے چې دکريم داد ابن انتون درويزه د واصلنه الحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومېږي د چا په حقله چې نوي تحقيق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زمونږ ځلمي محقق د ذکر شوي الفنايي د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپلي شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيروني په تيارو کړولو د اخون درويزه د اولاد څخه ثابت کړې دے -

"د سعيد خټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه ليکنه کښې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نبغ په نيغه په رد کولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک د دې شعر

خان کهٔ اطلس دا شعارو اوډلي دي
دد پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د وروڼو ذکر دے -

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد نه چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نهٔ ده بلکه دا د هغه درې وروڼه ميان جميل بېګ، شمشير خان او مير باز خان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو وروڼو د ادبي حيثيت په حقله څهٔ دستاويزي ثبوت مخې ته نهٔ دے راغلے خو زمونږ د ځلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنژدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشیر خان او میر باز خان د شاعرانه حیثیت په حقله د دغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے ، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دوارو خوانو نوم ورکو شاعرانو د پیژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نمونو د دغې دوارو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه ، د و ختونو په تیرو کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې دیو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو هم د ځه کوتلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے ځائیني او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه وروېښے محقق دے چې دې په شواهدو او د خپل قام د دغې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مدد که هغه ورته هم څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه ده وائي یوه کوتلي رائے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب الله محمد میاں جمیل بیګ زامن دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژبې منظوم طبي لُغت د سرخط لاندې يوه ليکنه کې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاريخ کښې وړومبی منظوم طبي لُغت دی او دا لُغت مياں تجمّل شاه فقيرخېل تصنيف کړی دی څوک چې د پښتو د يو صاحب ديوان شاعر مياں حمدالله فقيرخېل زوئ دی.

نوم ورکی شاعر محمد سعيد او د هغه قلمي آثار، د ابک خېل مياں کانو د يو گمنامه شاعر محمد سعيد (۱۲۶۳ه تا ۱۳۱۱ه) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اوديگرام نومې کلي او سيد و نکې و د ژوند او کار په حقله يو ډېر معلوماتي مضمون دی، په دې ليک کښې مياں وکيل شاه دا انکشاف کړی دی چې مياں محمد سعيد ابک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دويم شاعر دی چې منظومه سفرنامه يې تصنيف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د نېتون د جذبې او په هغوی د کار يوه اړزښتناله نمونه ده.

د تحقيق په رڼا کښې را غلي چې د کوموليکونو ذکر او شو په دغې ځمونږ کښې د څه نوې خبرې کوشش شوی دی او څه داسې نظريه مسئله او نکته راوړاندې کړې شوې ده چې په هغې د مزيد تحقيق امکانات شته دی - په کتاب کښې ځنې داسې ليکونه هم شته د ذکر شوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنگ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه ليکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار يو معلوماتي ليک دی

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دے . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو
په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس
د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک نور هم وقیع شوے وُ .

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ثانوي مضمون کښې د تحقیق
د فن د یو بنیادي توکي په حقله په د غې موضوع لیکلي شوي
کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې را ټولې کړے شوي دي ددې یک
نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څنې پخپله
هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي —
په د غې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان
پوهه کړي .

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ" د شاعر په
حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په
دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د
دغې دواړو ستړو ستهو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او
بنیادي معلومات وړاندې شوي دي ، د میان جمیل بېګ" په
حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوڅ پیاقي
شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد
بیا موندے شي .

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا
به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدروو لو
کوشش کوُم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

اړوپېچ نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نهٔ زغمي او نهٔ شاعرانه صنعتونو ته پاتې داره وي ځکه چې دا سې د ژبې دومعنویت او صنعتګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والے پیدا کوي او اهداف ئې ګړوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځائے تحقیق ته پاملرنه شوې وي. په تحقیق کښې د ښې تیقن بنیادي اهمیت ضروري دې ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقینئ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې دَ هم چو ما دیګرې نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یو تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق که هر څو یو زړهٔ سټړے او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش دپاره مناسب نیک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یو ګرانه مسئله ده او د دغې چل دا لاندې کولو دپاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده.

میاں وکیل شاه فقیرخېل ذلیمے دے، د تحقیق کړ کېښنه لار هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوې نوې موضوعاتو په لټون ټول تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او د دې دپاره چې هغه کوم نیک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نور هم صفا او ساده شي. زمونږ ددې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په تکرار او د یو ټکي د متن ادفاتو په پر له پسې راوستو د اکوشش کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړهٔ او ذهن ته ورپرېباسي، کله ناکله د هغهٔ د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي. د تحقیق په دنیا کښې د را غـلي یکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظریه او نکته بنهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي یک په ختمېدو په دغې موضوع دَ مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زهٔ بنهٔ په ډاډه وېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیر خپل د دوران وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دوېم دور دے چې په یولسمه او دولسمه صدی هجرۍ باندې محیط دے په دغه دوېم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پېښه شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په رد کښې د دوېم ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام وموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ ددین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو
او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت
لاړ شو نه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په
دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې
د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت
لرلو په ۹۶۵ ه کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات
یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند
هم وو په ۱۰۷۲ ه کښې شهید کړے شو او په کانجو سوات کښې یې
مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو ددغه د پر تصنیفات دي
چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې
د الف نامه " زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه
لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم
هم الف نامې لیکلي خو د دې نه علاوه د الفنامو روایاتي شاعرانو بنیاد
ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علی محمد
مخلص - دولت لواڼي غوندې لوی لوی شاعران شامل دي -
اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده یې د مخزن سره یوځائے
کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق کوان او
محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې
او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه " په صفحه ۱۸۴ باندې
لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بيت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو دغه ډول اسرارو ته توجه زيات په ځينو مذهبي او عرفاني لاروکښې يو اصل گڼل کېږي -

دمثال په توگه موږ دلته د کريمداد د الفنامه د بيلو بيلو حروفو ديو يو شعر نمونه ورکوو. لکه

الف:- اے طالبه الف يو گوره له فيمه
ددې دواړو معنیٰ هيمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوئ شه

ت توحيد دې ته گوره
چې جلوه کا نور د نوره

ث ثبوت دے د ذات دے
کل داغيبِ ثبوت د لات دے

دغه شان په دې حساب سره دهر حرف لاندې يو تفصيلي کلام ليکلے شوے دے د کريمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې دريو کسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبدالله قصوري - کلمات الوافيات ده دويمه د حاجي بهادر کوهاټي مفتاح الدقائق ده او دريمه شرح د عثمان ده ددې دريمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق گران زلمي هېواد مل صيب د خپل کتاب " دهند د کتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې څه ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دوغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه روستو يې د مخزن
څخه نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پټې پورې راغلې ده
او نوره برخه يې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم راغلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باور يې پرې نه يم -

روبیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هېواد مل صیب لیکي -
موږ: ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې د غه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې راغلي دي -

" الهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے
خو باور يې پرې نه يم -

روبیا يې دې عثمان باره کښې د ځینې بل يو کتاب چې ذکر يې مخکښې
راغلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

(روانښاد قاضي محمد عمران خان تپوسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۶ء)

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومیږي او د شرح په
پای کښې را غلي دي "الٰهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن دغې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا څو ورد الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق د گران زلمي
هیوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هیوادمل صیب دغې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل د کسوم
وکړې شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسیره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح د په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هیوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د گران هیوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او گرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هیوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلي پاڼو کښې
د مطلب دغه پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډاډ سره وښيلې شو چې دا دې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان دا دې شرح شارح دے دا دې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس راوړم او ديکلو په کوم کښې چې دوي يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې دا شرح او ديکلې شوه دوي ديکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز با خون حاجی البدعت و یقیم السنت عارف بالله در ویژه رسیده بود نور رحمت الله علیه و ازین با علم ربانی شهبازان مکان نیے محقیق اخون کریمداد علیه الرحمة رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف را بر زبان افغانی بیان کرده و آن معنی ہما حقائق و معارف الاہی بودند و آن حقائق و معارف الہی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برائی آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائي تحت قبائي لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست هر کسے که این شرح رسید و این شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس دکوم نه چي معلوم شوچي حافظ عثمان د دې شرح شارح دے او هغه چي د شرح په آخرکښې "د الٰهی تو حافظي محفوظ عثمان" کوم الفاظ ليکلي او کوان هېواد مل صيب د دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي اوس نحو د پېښ ده وضعه شوه چي نهٔ يواځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر شوي د مقدمې اقتباس نه نحو بالکل ښکاره شوه چي عثمان دا شرح ليکلې - سکه چي ځکښې وئيلي شوي دي چي دکوم اد د الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چي نومونه کلمات الوافيات او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح ته نوم اېښود دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې چي دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد اين شرح را شرح "واصلة الحق" باميدانکه حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند اين کتاب او عمل کند اين کتاب را به سبب اين کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است معني و همين دارد رسيدن بحق و وصل و قرب حق و فنا في الله همين معني است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چي د دې شرح نوم "واصلة الحق" دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے چي اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بخود وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب دیکلو دا دے چې په دې د خدائے پاک پېژندنه او د حق د نیا وه او دا هم څه د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندلو او غوښتونکو موضانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح او درسي او نورو خلقو ته هم د فائدې او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده څو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هیواد مل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلیږي هغه به دلته را وړم چې هغه دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځانځ په ځانځ هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نورے معلومات موږ: ته تر لاسه کیږي او کبدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي څو ترکومه چې ما دا او کتله ملونو په کښې د شرح متعلق د عثمان خیل خیالات یک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کیږي چې د بسم الله الرحمن الرحیم نه پس لیکي۔

ای طالبه الف یو کوره له میمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس ازاں وجود وذات و تمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پای هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هیواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر یې په دې مضمون کښې راغلے لیکلی څو د لته د غه آخریني اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمیدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي۔

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علیٰ نبي محمد سید العالمین صلوٰة مُستَمِرَّةً باستمرار الله تعالیٰ الٰهي تو حافظ محفوظ کن عثمان عثي را از دین غیر حق در هر دو سرائے بحرمت نبي محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد ومعلوم الله تعالیٰ و معدور الله تعالیٰ و

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید تمام شد.

(۱) اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل صیب کوم اقتباس د تیوشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو کښې څۀ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "توحافظ محفوظ کن عثمان ترا ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د دُ ترا" په ځائے "عشی را ازدیدن" د غه شان په هغې کښې "و در هر دوجهان" لیکلي او په دې نسخه کښې "در هر دوسرائے" یک دے.

د غه شان د کتاب د لیکلو نېټه په هغې نۀ ده لیکلي او په دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نۀ دے لیکلے.

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څۀ تعلق نۀ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو د اعبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي چې د دغې سرنامه دا رنګه ده.

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزلهٔ آب حیات تند کوشش دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمائید.

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مرترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتراز کن ازانکه هرکه عبادت خدائی عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نورې معلومات نېشته چې دے د کوم ځائے دے. نوګران محترم زلمي هېواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبد الحلیم بن عبد الله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا داهم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتنې او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده. د غه محمد عمران د ا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کوې ئې دا رنګه صلاو پړي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبد الحلیم زوی دے او د د غه عبد الحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

ددې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے. څوکهٔ موږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو موږ څهٔ ناڅهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے. دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي که موږ چرې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو لکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن .....

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او دغه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې. ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني صېب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پير بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه ئې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس اود عثمان په اقتباس که غور وکړے شي نو داسې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق دهغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال ددې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نسبي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکه کوم اد د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا دې په دوسره د کسان محترم زلمي هېوادمل صېب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله وخوند درويزه په اولادکښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمران خان ټونکي د غه خبره ده کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے. وس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو. دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند درويزه په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله" الفاظ په سره سياهي ليکلې او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهي ليکلې د پانړو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شېږ و اضافي پانړو کښې ليک دي.

ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق کران زلمي هېوادمل صېب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلې او لا تر او سه په دې نيمه معلومه شوې نه ده د غه شرح درا قم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و ښکاره شو چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او دګران هېوادمل صېب دور کړې شوي شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "وصلة الحق" ايښودے دے د غه شان د کويمداد الفتاحه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "وصلة الحق" په نوم نو شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په ګټبې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هیواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل س ۱۳۶۰ ه ش -

۳- هیواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۲۸م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۶۹م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ مدکتب ابجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څه ورکړي دي په کوم کښې د پوره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زیږیدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا رحمه الله سونبالي او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادرخان، سکندرخان خټک، صدرخان خټک، ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال لمسیانو نه یو څو ځښتۍ که فقیرجمیل بیګ رحمه الله، د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نورنسا نسي په دغه نږدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے، چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همیش خلیل صیب چاپ کړے دے ئې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے. او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ. د سعید بابا حالات په تیاره کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرڅوا د قیاس په تله تللي او چې څوا هم څه لیکلي بې هغه سند ګڼلي شوي . حالانکه تحقیق ډیرې پکار دي چې د دغه لوئ شاعر متعلق معلومات دا برسیره شي که نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے . کښې د غه شان به ئې څوک دا فضل خان خټک زوې یاده وي اوڅوک ئې د چا بل چا څکه چې اکثر زمونږ د څېړنوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو ا فضل خان خټک خو چرته تلے نه دے زړ به ئې د هغه زوې کړي وئ ډیرې سر خوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګوري د بیل بیل شعر جائزه به ئې اخلي د تحقیق په تله به ئې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا لوې شاعر یا لوئ خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښیلي چې د ا فضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو . علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر ئې د ا فضل خان زوئ تړي جوړ کړي . سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د ا فضل خان زوي ئې کړو . ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئ ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چاپېرچل حالاتو سطابق ئې په قیاس سره ثابت کړي .

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے .

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نهی تو کي هم بنکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ل: په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شړی د ګنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همېش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ د په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به دد دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعی کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او ددې نه پس یې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همېش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي ګوچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان ـ ګوهر خان هم
شاعران وُو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې وړاندې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه د بر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر د روند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب اوس اوس د اپریل مئ د ۱۹۹۷ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجلۀ "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ځوربږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د
خپل تحقیق ځوړ داسي بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو د
دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان
رورد ے په قام ختک او د افضل خان زوئ دے. سعید خان
په یو رباعۍ کښې وائي -

> ه خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
> ددې درېو رونو تو کي هم ښکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونه سعید
خان - علي خان اوکاظم خان دے چې درې واړه د شعر
دیوانو نه لري -

داځو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب ځېړنه
ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړي اوکېدے
شي چې نورهم پړي چاځهٔ لیکل، تحقیق کړے وي اوزما د
نظر وړاندې نهٔ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق
شوے نوکهٔ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو
د تحقیق له رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے
شوي لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا ذامن اشرف خان
هجري. عبدالقادر خان ختک ، سکندر خان ختک یاد کړي اورښتین
صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان ذامن علي خان- سعید
خان -کاظم خان یاد کړي دلته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ـ خو څېړنه خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زۀ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوی کول غواړم کېدے شي چې داسې نۀ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې نو کۀ زۀ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښۀ او دقیقه څېړنه اوشي او څۀ حقیقت مېدان ته راشي زۀ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند یا دهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. څه واضحه اشاره کړې او څه په ابجد و څه د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چاکۀ چرته هم څۀ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار د نیکۀ روڼو متعلق پوره پوره تفصیلي تصانیف لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ــ چې د پلار د مرګ مې تېرشو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په ځوا مې او مړ مشر کور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال باباؒ د ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن " ورپسې تړلې مصرعه کښې د خپلې مور د مرون نېټه ليکي او د غه شان نور شالونه هم د پرشته زما د دې مثال ورکولو مقصد داد ے چې هر کله هم چا څه داسې شعر ليکلے چې د هغې نه ديو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګندېږي نو د هغې نه مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے تړلے شعر ليکي څکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوؤ او راځې به ليکو د دې شعر له لکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو۔

ګران هېش خليل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري، عبد القادر خان سکندر خان ا خستے او د غه شان محترم رښتين صيب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اخستے ـ حالانکه که په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه يا خبره شته او نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله بيله ليکلې شوې رباعي ده په دې شعر

سه خان که اطلس دا شعارو او دلې دي
د ديو د ديو رو ئيو تې کي هم ښکلې دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور او کړے شي نو دد ې شعر د وهمې مصرعه بانديې نو تول متفق يو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر د هغوي دا شعارو صفت کوي او اکثر و دد غه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره ياد کړے - او دا لفظ يې د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې دد ې خان نه مراد خوشحال بابا دے او موږ تول يې منو نو ورپسې مصرعه "د ديو درېو رو نو تو کي هم ښکلي دي"

نه مراد ښکلي علي خان - سعيد خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو و لې چې د ګکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان" يعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د ديو درېو رو نو" نه د غه مختلف الخيال نوموړه څوک دي.

زما په خيال خو دا سې کېدے شي چې د سعيد ختک "د ديو درېو رو نو" نه مراد د خوشحال بابا دوه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وايي -

ځ يو مې سکه رورد ے چې يې لار د حق نيولې
دو رونه مې نور دي يو په نم دوهم پې نم

کليات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا دد ې رو نه شته چې د هغوي نوموړ نه دا رنګ دي . د سکه رورنه يې مراد فقير جميل بېګ دے دد ې دوه ورو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزۍ وه دوه زوړنه یې مېرنه (ناسکه) دي چې یو یې شمشېرخان چې مور یې اصیره وه بل زوی یې میربازخان چې مور یې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک میرباز لور وه . چونکه سعید بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه لیکي چې د خان اشعار خوښکلي دي خو "د دیو" یعني د خان د دریو زړنو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې مخکښې د خان ذکر دے او وړپسې وايي "د دیو" نو په دې "دریو" سوچ پکار دے ولې چې دسیاق و سباق نه پته لګي چې مخکښې ذکر شوي سړي زوړنه یاد وي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک . سکندر خان ختک یې مراد وے نو بیا به یې د خان نه پس دویمه مصرعه کښې په واضحه دا سې لیکلي وو .

"د دیو دریو زامنو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه زړنه هم ښه شاعران وو او شعرونه یې لیکلي وو چې په دغه زړنو کښې یې خود فقیرجمیل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي . چې د منظومو شعرونو سره سره یې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتونو کښې پښتو اکېډیمۍ کښې د دل تذکرة الاولیاء . نورمحمدیه په نومو نو قلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور زوړنه شمشېرخان او میربازخان نو کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو یا وي خو لاتر اوسه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه يې د "خان" د دريو رونړو بيان کړے دے. او دغه شان
د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر
کتابونه وو خو پته نيشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره
کورونو کښې پراتهٔ دي او پيدا به يې نه. زما د دې تحقيق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان دريو رونړه فقير
جميل بېګ. شمشېر خان[۲] او مير باز خان[۳] مراد دي نه چې د خان زمان
اشرف خان. عبد القادر خان. سکندر خان يا د خان نسي علي خان.
سعيد خان، کاظم خان. او عجيبه خبره خو داده چې هر کله سعيد
خپله شعر ليکي نو بيا وائي په دغه درېو رونړو کښې ځان حسابه
وي دريو رونړه خو پکار دي چې نور وے. سعيد بابا په کښې نهٔ
دے شمار وائي چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق
څېړنه خو دلته ده بيا يو ځل دا خبره تکرار وم چې زما دا څېړنه
يا دا يې خاتمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما د غه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين
ترې نه ښه او صحي نتيجه را وباسي.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک اېجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مهمند

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق ثوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانۀ شعراء درېم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او استاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو خوږ ژبې ملّي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ه‍ق کال نږدې شاوخوا کښې مړ شوے دے او وائي چې د بنېرو په کوریګ کښې ښخ دے.

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

د اشکو دے چې مې یار راغے راغے
زلال د وصال مې د و بار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټۍ پښتو اکېډمۍ کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر نخنه هم دده طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه تحقیق بویه
اول رنځ او دارو زده کړه
دغه پس یې دوایه کړه

دا صدیق د ۱۳۰۰هـ څوا و شا تېر شوے دے د پېښور څوا و شا اوسېدو. بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحی حبیبي پښتانهٔ شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صدیق د ژوند حالات او دیوان موندنه ته نهٔ دے رارسېدلے ولې چې کوم لږ غونډې اشعار یې موندل او لیدل ددې نه معلومېږي چې دے یو جوشي او رند شاعر دے ددهٔ کلام کښې د عشق او عرفان جلوه برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیانه وي -

ددې صدیق غزلې د پادري هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء کښې راغلي دي ديوان صدیق يې دس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انسټي ټیوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸هـ ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے څو تر اوسه دا معلومه نهٔ شوه چې صدیق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څه دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نه دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نورو وړوکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې وویلے شوي چې اروابناد حبیبي یې دیوان نه وو موندلے خو اوس دغه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زه غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغه د ځائے ځائے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځائے کړم خو دا هم لیکم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نه دے کېدے شي چې نور دراند محققین یو لیکوال پري د خپل تحقیق په رڼا کښې راځے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پري بحثونه کړي او ډېرو بنو نتیجو ته رسېدلي او څوک دد غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے که خوشحال بابا دے او که د هغوي ګڼ ز امن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم توګه لویه برخه ورېښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په نوم جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه ویلے او لیکلے نو هر کله چې د غه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

تو له کورنۍ ددې فن نه وا قفه ده نو د فقير بابا زامن به هم
ښکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نۀ وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې ښکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغه ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارۀ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوي
دے او دا خبره زۀ د ځانه نۀ کوم بلکه د ګلګو او معتبرو شهادتونو
په رڼا کښې ئې لته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي ديارلس زامن وو څلور يې بيباني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل ميان ګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاو سره چاپ
شوے ده دغه شجرۀ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولہ کورنۍ ددې فن نه وا قفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم
بلکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي ـ او دغه شان به یې خپل خانداني روایات مرکون
ته نه وي ورکړي او هم دغه شان تر او سه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی
چې ښکله د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ور دی او دغه ورور جمال خان (جمیل بیګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
یې نوم تیاره کښې پروت دی د راقم د تحقیق په دنیا کښې
صدیق چې دیوان نړي او چاپ دی د جمیل بیګ (د جمال خان) زوی
دی او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي ـ د
فقیر جمیل بیګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
ختک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور یې بیباني
وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقیر بابا
په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خېل میان ګان وایې چې د پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه ختک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کوا وُ سره چاپ
شوی ده دغه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه یې دا رنګه وو محمد صدیق رح - محمد اسحاق رح - محمد ابراهیم رح - محمد عتاق رح - محمد صالح رح محمد صدیق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقیر بابا د وفات نه پس د پلار د سجاده نشین وو مزار یې د خپل پلار د قبر د چاردیوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار دیوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقیر محمد صدیق په نامه شهرت لري د پوره عالم شاعر صوفي ولی الله تیر شوے دے راقم هم د محمد صدیق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب اروا ښاد عبد الحلیم اثر افغاني په خپل یو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ریویو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې لیکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهیم د محمد صدیق کشران رونه هم دده د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پوره شاعران وو -

د صدیق د دیوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګران هیواد مل زلمے په خپل یو تالیف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ م کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې لیکي -

دیوان صدیق :- ویونکی : صدیق - د تدوین کال نامعلوم د لیک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعلیق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود : ختکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

دې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده دې پورته لیک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان لیکدود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که چرې بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د لیکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت ـ اوس دا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائیګي او مسلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زېږېدنې نېټه پوره نه ده معلومه څو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې لیک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ هـ ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبیدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورخوني غبېر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
بنهٔ بنهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - د دې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخنه معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحیح معلومه نهٔ ده څوک یې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ه ده نو کهٔ جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به یې ۱۰۲۰ه یا ۱۰۲۱ه وي او کهٔ چرې مونږ یې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه یې ۱۰۲۴ه ده د وفات کال یې ۱۱۱۶ه معلوم دے او دا کال یې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۴ه یې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې وادهٔ یې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ وادهٔ دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ۱۰۴۴ ه زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ ه کښې
ئې واده کړے وي او چې محمد صديق ئې د دغه رو ښتي واده نه
پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ه
کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ه نه چې ۱۰۴۴ ه
لرې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۲۶ ز شپږ
ځلوېښت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ه کښې (۲۶)
کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالئ وخت وي د دې نه هم
ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے -

دا خو ئې وو د ژېږېدنې او زمانې حال اوس ګورو چې صديق
په دغه غزل کښې د خپل ځائے ځائېګي باره کښې څۀ ليکي -

درېغه کۀ وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وای په نوښهر ملک ئې مۀ وای اُشنغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي -

کۀ د ذرۀ رضا دې ده چې مجنون ګودم
تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵
باندې ليکي -

چې د زړۀ په زاړې نۀ پوهېږې څۀ کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خداے د نوری
د ښارو سرې دانې پېښ نۀ دے نۀ شي
خداے د تاته کړې ښارکو کښې زېري

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې او شي نو هله به ترې نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار ياد کړے. نو دا دې نه معلومه شوه چې دا هم دغه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې دا دوي کلے اکوړے او چشمې او خواوشا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګارو چې دغه هم د دوي جائيداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه څېنې ليکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصّع د افضل خان خټک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاريخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصرخان کابل ته اورسيد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بادشاه زوې په تحصيل روان کړه.

دا دې نه معلومېږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان ګماشته دهٔ په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

کښې نهٔ اوسیږي د شاعرۍ ذکر يې هم نېشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د اشتغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بیګ زوی دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو د لاسه چې د غله هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا اشتغر په لور هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشتغر په شېرپاؤ نومې کلي کښې په ګڼ تعداد کښې د فقیر خېلو میان ګانو په نوم ځان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او ځکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږه صرف په دې صدیق د اشتغر کوټے نهٔ شو داسې خو دَ صدیق د تره زوی سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
هېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوږ نومې کلي کښې ووچې د حفه ځاېه به افضل خان په اکوړي حسې کوټي نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوږ وو ځکه چې په شعر کښې يې جیناکوږ یاد کړے نو نا۔

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ؔ همېشه د خپل وطن امید رجا خوړم

د غه يې هم ياد کړي نو د غه شان صديق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به ختم کوو ۔

ؔ تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

د لته يو ښکارا او واضحه ثبوت د صديق د ځاے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

ؔ چې د ذېره په راز مې نه پوهېږې ختم کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړې خداے د خوړې

په دې شعر کښې صديق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده سکه خوشحال بابا هم په يو شعر کښې وائي

ؔ په تيراه په سوات په خوړه دړبه در شوم
بيا م کوم لوري ته تهٔ بيا يې اسمانه

او د غه شان صديق د خوړې د علاقې ذکر کېږ تشبيهو د اماده سره د انو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي يا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاريخ مرصع په نوټونو کښې په ۱۲۱۳ کښې

خاورې ته نږدې مغرب رويه ځنګه شمال ته د سرائ
اکوړه جنوب ځنګه مشرق ته د منتهیٰ مشرق ته
دا تول ځايونه د ختکو په خوړه تپه تحصيل
نوښهره کښې دي ۔

ستر محقيق سرفرازخان عقاب ختک په خپل تاليف تاريخ ختک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۴۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د نخوړه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را خلم -

خوړه کا دوسرا اهم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوړخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جین بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېږو اوښې ر کوکښې) ګوګوړې په کې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دا غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا نخوړو د صدیق د ځائے ځایګي باره کښې بحث او دې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د ختېکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د ورارهٔ او تره د هغه دیو شعر په دنیا کښې یکم هغه شعر دا دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے

کهٔ دا ستاسترګی را وچار پاسم ځان نه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا د خان " توري په احترامي طمعه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په طمعه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادرخان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار د یو مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار ختټک هم د خوشحال بابا ذکو د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید ختټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو درې روښ تو کې هم ښکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکو څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
دا دب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیر د شاعرانو
که مړ وته ېې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپې شاوخوا ته ثابته شوه چې صديق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره سکه د خټک د زامنو په خان په شعر کښې اخلي خو ورچا که ذکر کړے نو خوشحال يې ياد کړے خو خپلو زامنو او وروړونو د خان په نامه ياد کړے چې په دغه کښې د خپل سکه رور جمال خان زوې صديق يې هم د خان په نوم ياده وي د خپل خاندانۍ رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي سکه په خپل يو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې ليکي

تو ره شرې دې به ده يمه ننګ يمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واره پوښې شول پښتانه چې پسې ځغلي
ننګ وته يې شا کړه له منځو لو غوارې زر
حق د پښتنو دے که اوس بيا د ننګ د پاره
شور په شهزاده کا د دغه تورخونې په سر
روان يې زه هلک وم چې پرې دوب محمد امين شو
ښه ښه شهيدان وو چې پر مغول شول پرې دبر
هيڅ نه دي نابوده يوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم يې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولاکوږ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګیرږي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هیڅ کاره نه بې حیا نا مرد بشر

په دې شعرونو کښې یې زیات رنګ د خوشحال بابا د خیال ښکاري صدیق هم ځغه پښتنو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو پیسو پسې منډې وهلې او خپل ننګ یې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعرنه یې خو هغه ځانګړي جذبه غیرت ښکاریږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دریا شته
نه ښکو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او دغه شان د خپل ننګیال توریال تره خوشحال بابا وینه د صدیق په رګونو کښې تېره شوې ده او صدیق هم د میړني خلقو ستاینه کړې ده په دې حقله څېړونوال دوست محمد شینواري په خپله سریزه کښې لیکي -

په کلاسیکي ادب کښې صدیق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې یې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خیالۍ کښې د حمید او شیدا شعارو استوول دي د شال دپاده د دیوان په غزل ۱۰۶، ۳۰۶ کتلے شي نو صدیق باندې د خوشحال رنګ زیات ښدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے سکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کېږده نوي څه دي
ځوان به ځان کاندي د تورو په میدان غوڅ

ځنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صدیق دا قسمي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که او کتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے وو یعنې صدیق دیو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي ئې اختیار کړې وه سکه دا لاندېني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خوږه ترخي شکر دي
د صدیق وشل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو، منازلو د پیرۍ او مریدۍ او ابو نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې دیو استاد حیثیت لري هغه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام درلود او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوی الله په معرفت او د حق رښتیا مونږلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوی مقام لرلو.

ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح یې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوی دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندازه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے ۔ د خوشحال د وخت د جګړې ستاينه يې کړې خپله علاقه او
کلي يې خوږ او هوښيار ښيلي دے ۔ او د خوړې کس کښې يې ستايلي
دي د مغلو بد يې ويلي دي د خوشحال بابا په شان يې د
ميړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاينې کړي ۔ او څنګه چې يې د ترۀ
د ايمل خان او دريا خان سره د هغوي د ميړنتوب په وجه مينه
ده نو د غه شان يې د ايمل خان ۔ دريا خان او خپل ترۀ
خوشحال خان سره خپله مينه ښکاره کړې ۔ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفيانه اشعار يې هم ويلي ژبه يې خټکواله ده که چرې د
بل خاندان سره يې تعلق وے نو په ديوان به يې د بل چا
رنګ زيات وو خو معلومېږي چې د خپل ترۀ په وجه يې
په شعرونو د هغوي رنګ زيات دے او د پلار په وجه يې د
تصوف رنګ دی دې ټولو شواهدو نه معلومه شوه چې صديق
د جمال خانؒ رجميل بېګؒ فقير بابا زوی دے د خوشحال بابا وراره
دے او دا صاحب ديوان شاعر صديق دے د بده مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تيارکښې دي نو په ټېره ټېره يې د زوی
حالات دا وه د صديق متعلق د راقم رايې او څېړنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقيق پرې اوشي او نور معلومات
دا برسېره شي ۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجرهٔ نسب فقیرخېل میاں گان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفېسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۴- نوښځال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهيم څوک دے

ابراهيم څوک دے ـ دکوم ځائے دے ـ د چا څۀ دے ـ دکومې زمانې دے ـ دا يو څو سوالونه دي چې ددې پښتون شاعر په باره کښې پېدا کېږي څو زموږ پېکوالو دېر په آسانه حل کړي دي ـ هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نۀ دي پکار بس څو پې د څېړنې د کتابونو پاڼې دکول پکار دي ـ خبره دے کۀ نوردعلم تنګې پرې بيا ادانه کوي ـ حوالې د پاره بيا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم پې توکه پيکي د بتولو نه مخکښې به زۀ دلته د ابراهيم باره کښې دَ مختلفو ليکوالو محققينو دکتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې ـ د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اوليکم نو بياکۀ زۀ د خپل تحقيق په رڼا کښې څۀ ليکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي ـ په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي ـ خو دلته چې دکوم ابراهيم ذکو کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظير" کښې را غلے دے ـ دپښتونو شاعرانو د غزلو يو خطي مجموعه ده ـ يو انګرېز محقق "پادري هيوز" دد غه خطي نسخې نه په خپل کتاب" کليد افغاني" ددې شاعر هم يو غزل را خستے دے دکليد افغانې په سر کښې د افغانستان دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوي لیکي -

دچمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دې د کالو خان دغه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د قیاس کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده ددې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات چاته هم نیشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء په صفحه ۹۳ باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پټ ستوري دَ تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلې د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن ختک مصري بانړهٔ"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۱۱۹ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس کله چې صفي الله ختک د بانړي مُلا) د مصري
بانړي نوښار تحصیل وو نو ښکاره شي چې ابراهیم
څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وې
او ځکه یې صفي الله ختک په تېروشوُ عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو۔

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېناله پس هغوی د سنړ
محقق او ارشاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې
هم په دغه صفحه ۲۹۳ یکي۔

د ښاغلي اثر دیک مطابق ابراهیم د سوات دَ
مشهور بزرگ پیر بونده صیبؒ په اولاد کښې یو
ډېر لوې عالم روحاني بزرگ او د پښتو ژبې
د بخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزونې
طبقې شاعر او ادیب تېرشوے دے۔

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۲۹۳ د پټ ستوري کتاب
پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب یک یکي۔

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پیروی کښې دے هر کله چې صفي الله ختک
په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ء کښې دده ذکر دَ
تېر و شوُ عالمانو په حیث سره کړے دے
او د میاں صیب محمد عمر د چمکنو زوې عبیدالله
میاں گل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده دړې قيصې نوم ياد کړے دے او حضرت
مياں ګل په ۱۲۲۳ھ کښې وفات شوے دے نو
وښيلے شي چې حاجي ابراهيم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د بناغلي محقيق پروفيسر محمد افضل رضا صيب د يل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۲۲۲ بانډې يک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې ليکي۔

ابراهيم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پير پرنده
صيب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې
تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سيف الملوک
قيصې هم ليکلي دي۔ قلمي ذخيره ئې په
قمبر کلي کښې دفن ده لاندينے يو غزل ئې
کليد افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې
د پښتو د قديم غزل ټولې خوبۍ لري ټو نورې
غزلې ئې راقم الحروف "پټ شودي" کتاب کښې
درج کړي دي۔

د افغانستان ستر محقيق او نوميال ليکوال ارواښاد عبدالحي حبيبي صيب د ابراهيم په باره کښې دخپل تاليف پښتانۀ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ بانډې ليکي۔

ابراهيم هم د هغه شاعرانو نه يو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے۔ حالات او دیوان يې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغاني په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے موږ د همغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو۔

ے

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد یم
سر پرېکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهي شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا موم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړیم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن وا خله چې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د افغانستان بل ستر محقق هېواد مل زلمي هم د ابراهیم باره

کښې لیکي -

> ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم
> را از چمن بې نظیر در کلید افغاني منتخب کرده ابراهیم غزلیات
> عشقي میسرود تذکره نویسان، پښتو شعر و شرح حال ویرا
> ضبط کرده اند از دست -

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا
ځنې ټرشان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو - شاعر وو
بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې ټرشان
سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي
چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف
بیانونه بیان شوي دي ښاغلی افضل رضا صیب په یو ځاے کښې
لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانړې
نوښار وسېدونکے دے او په بل ځاے کښې د اثر صیب په وینا

۲- زلمي هېوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت
تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جیبي صب لیکلے دے.

البته اروا ښاد جیبي صب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک د قدر وړ دے.

دا ځنې چې بز د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه او کړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم - دلته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړئ یو کول غواړي - او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي.

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوگل کاکا خېل تالیف دې کښې ذکر هم شته میان نځوگل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د ځونو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے دا سې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړي راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درجې شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې.

میاں نخوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه یکه معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو دا سوچ په موږ ته یو لار اوښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بیا به موږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوؤ ددغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب بانړې دده او ددوي د خاندان لوی احسان دے. خوشحال بابا نه راواخله زامن. نمسي کړوسي يې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي. او پښتو ادب ته وده ورکوي. دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چې په جمال خان. جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو بانړې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل ورور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه دې هم ځکه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستانو میاني او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار ختانی په پښتانه شعراء بنځم ټوک کښې په ډو ښنو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په ونا حت سره کړے دے. ددوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمي پېښور کښې پرتې دي. د غه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو د غه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانی روایات قائم او برقرار ساتلي دي. سکه د جمال خان بابا زوې محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو د هغوي دیوان چې د کابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے. د دې به زهٔ د خپل کوان مشر میاں فردوس شاه فقیرخپل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوي دپار لس
زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱. محمد ابراهیم ۲. محمد اسحٰق ۳. فقیر محمد صدیق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیر خان خېل (فقیرخېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمی اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ص ۱۶

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بل ښه ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر ئې په چمن بې نظیر وگلشن بې تمثیل میان افضل گل او کلید افغاني کښې یادرې شوي ذکر کړے دے گمنام نه دے گمنام ځکه دے چې چا تحقیق نه دے کړے د فقیر جمیل بیگ جمال خان زوي دے ځکه ئې هم په د غه کتاب کښې د یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے.

د غه شان ښاغلے افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري بانډې متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلے دے او سپیډ و نیکے وو د مصري بانډې ليږ. محل وقوع مصري بانډه په اکوړې کښې د سیند په غاړه ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړې او مصري بانډه کښې فرق نه وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو مصري بانډې ئې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمئ - اکوړې نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځاو ښا کلو کښې آباد دے. دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهیم بابا په مصري بانډه کښې سکونت اختیار کړے وي ځکه چې مصري بانډه او د غه ټول نزدې ځاو شا کلي ځو دوئ ملکیت او جائیداد و

دلته به زه د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحیم اثر افغاني صیب یو لیک چې د لوستونکو پا مرنه ئې وګرځوم هغوي په خپل یو مضمون چې سرخط ئې "اخلاقتانه" دے کښې لیکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحق - محمد ابراهیم د محمد صدیق کشران رونړه هم ده د پلار محمد اشرف خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال
کښې د "فقیر ابراهیم چشتي" سهروردي يو غزل
داوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد یم
سر پرې کړے په میدان کښې لکه فرد یم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم څکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي ليکي په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په لار کښې روان فرد یم دا ښائي چې ابراهیم په مقام د فردیت کښې وو چې د فنا فی الله مرتبه ده چرته د مقام فردیت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ځکه افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صیب لیک - د لته کښې اثر صیب هم د دغه ابراهيم باره کښې بل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتیجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقیق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپېدو نکے دے خو دې نه معلومه شوه چې دا ابراهیم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقیر بابا مشهور دے د غوثیت او قطبیت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربيت کړے او وخت په وخت يې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري يې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

ځي خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو پېرو د هر ځا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوئ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره ځا ليدلې نهٔ ده
ښکاره وي د نمر په مخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهيمه
مرې زړې کهٔ په سل حيله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان ختک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے.

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۹۷ ج

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عرشیان يې پرسش کا له فرشیانو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې یو یو وایه نه دو دو
چې را غلي له عدم دې وجود ته
اواز یو ترسېله کا چې به څو څو
د ځواني شاهين يا غي شو رابه نه شي
که فرياد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دې -
دغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان
خټک ، اشرف خان هجري ، کامګار خټک ، سعيد بابا سکندر خان خټک
وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلې شوي دي کوم چې
دغه ټول ديوې زمانې شاعران وو - او ابراهيم بابا هم د دغه
زمانې د شاعرانو په قطار کښې ، چولې شوې دې -
په ټول تفصيلي بحث به لنډيز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ھ ده - د ابراهيم بابا زمانه
۱۲۰۰ھ ليکلې شوې ده خو دا زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان خټک
همزولې کم و بېش د ۱۱۴۲ھ د زمانې دې ځکه چې غزلې يې د يو
بل په قافيه روښان ښکاري -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسرۍ باندې اکوړې اوسېدونکے دے دغه يې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت يې دا سې نیشته چې چرته په یېک کښې را غلے وي د ابراهیم بابا په غزلو نو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے۔

ابراهیم بابا د عبدالقادر خان سکندر خان دې د زمانې په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے۔

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون يې هم د هغوي د زمانې سره دے۔

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم يې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه۔ ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې را روان نسل ترې خبر شي۔

کتابونه:

۱۔ رضا محمد افضل پروفیسر پښتو ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲۔ رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتگار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -
۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء
۵- هېواد مل زلمي فرهنگ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء
۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور
۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -
۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کې شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پر لوړ لوړ شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیاره کښې پټ دي را برسیره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې موندي پراتهٔ دي او د دغه خلقو سره ئې هېڅ قدرو قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لې شي چې زموږ د پاره د پر لوړ زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا برسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرخهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار خپل تګ تېز کړي او ذهني ثقافتي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نوره هم مخ په وړاندې کړي څو ددې هر څه باوجود د اسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې سلسله کښې چې زه نن دکوم نوم ورکي شاعر- عالم نوم رابرسېره کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړلم او د هغوي ورک قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله بنائسته کوم په دې سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم ورو کې شاعر- عالم میاں محمد سعید دے یا څرچې اول په دې رڼا واچوو چې دوي څوک دي دکوم ځاے دي په کومه زمانه کښې ئې ژوند تېر ولو او دکوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو حاصلولو دپاره به موږ دوه لارې چلوو یو لار د میاں محمد سعید د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په لاس شي - په خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه دا دي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شېخ غفانؒ بابا

دا دې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوی حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالات قدسیه چې میان معتد الله کاکاخېل په فارسی ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوېم شېخ عفان نومېد وچې د شېخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوی او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شېخ عفان وو -

دد غه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شېخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک
د کاکا صیب د دوئو باره کښې یو شعر داشان پیش کوي

دا دوه دوه رونړه په ځان
حیات خان او شیخ عفان

د بهادر بابا رح اېک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې ډول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں گان وائي او د حیات خان او شیخ عفان اولاد ته اېک خېل میاں گان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان. شاعران ادیبان تېر شوي او روس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم وروکے شاعر. عالم میاں محمد سعید د اېک خېلو میاں گانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په اېک خېلو میاں گانو کښې خدائے بخښلے میاں سېد رسول رسا ستر شاعر. ادیب محقق. عالم تېر شوے اېک خېل میاں گان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي.

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پیش امام د میر زمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روړ کا تهلنګ نه ترلاسه کړي او منسه ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس گل بن میاں امیر الله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس گل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شیخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به اېک صاحب.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نیټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبد الجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ھ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر، عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دننګه دي -

میان عبدالواحد - میان غلام محمد - میان غلام صدیق -
میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو نه ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیباني وې - میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو - په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیار لسمې او څوار لسمې هجرې د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دننګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي - ملا فضل نور علي احمد - خیرے - مختار - خاکسار - میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے - وغېره نورو شاعرانو شعرونه - دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځائېږے - اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجري پېړۍ یو نوم ورو که خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلې دي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په دغه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے. د لته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندوېړ پس دهلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف " امیر" نومیږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم دروئم دریافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې ختیکې ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوڅو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب .بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده د کتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خود اختصار په توګه به دلته لیکم چې په ۷ ماه محرم الحرام ۱۳۰۴ هـ ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په دکه جلال آباد علاقه ګرداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې دوکي غلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د دې غمه او د کورني و اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا یادا ښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې درا قم سره د هغوي دلاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې دا غله دوار پلو سخته
ما وې راشه ددې خپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوم دی دا شه آسان
په سفر بانډې ورکېږي مدام ګمان
ما وې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ویرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلدار مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بجوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته دے ډیرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ئې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم ئې اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي ئې ده قائمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

دقوم قیصه په صفحه ۱۶ د آغاز داستان جنگ بادشاه زقوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندې په دا رنګ داوره ته بیان
ما یملے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
د یو مجلس ورسره ناست په چپ و راست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لا رڼوونکي لکه ستوري د آسمان
د یو اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغی فرمان د رب متین
جبرائیل راغی په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په شان د خدائے د هر نبي قبول
د عراق په طرف د روهه روانیږه
حکم دغه دے یو دم معطلیږه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ټن په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې بشکاره واهم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
مالک بنده خلاص کړې د هر رنګي عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "في الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نو مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوی ګوري هم غار خلقه
نو مې دا احوال تحریر کړو د پاره خلقه
کوئي یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړي د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېل تاريخ وو د رجب المرجب اتو ويشتم خلقه
هم سنه د هجرې نوي شتم خلقه
د يارلس سوه پې دپا دپا سه د يارلس نوي خلقه
۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توره خلقه
په توره څنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعيد کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

ميان محمد سعيد د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۴۸ مخونه) هم په د غه نستعليق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي ميتر په توره سياهي سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بيان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
واز کيفيت احوالات ملک آسام

ليندې ليکلې په کوم وخت چې د دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بيا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابيات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائۓ نه
راشه یوسه دا احوال د دهاېی هائۓ نه

بنګال ته د تللو سبب دا سې لیکي

چې کاروسته د تقدیر قبول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروڼي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائنوه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک داهسې سرګردان ګوځې آشوب کړه

د ګردش د زمان دا غلبه دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالي!
رادوان شوم د خپل ملک بې عملي!
برابر دا خل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلې شوم
د پرا شنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې دیو جماعت باره کښې لیکي -

خاص په شهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ ي مشال د شیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبق ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناست ئې په کښې ستاینلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړې

په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندے لیکي چې یو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
دا سې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ورغلے
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هپواد شو ر نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بیت لیکدے

که یو ځل په چا پېښې چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میاں محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کیږي د پښتو ژبې دا نوم وروکے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاټلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوی خداے دې جنتونه نصیب کړي امین دا دوه نوم ورکے شاعر۔ عالم میان محمد سعید چې ما د تیارونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهېر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه ومقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي جولائي ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اردو) حمیدیه پرېس پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کښې رو مښے منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات ـ احوال او علاجونه ليکلے شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې ليکلے شوي ځنې چاپ دي او ځنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي ـ چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر ـ عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن لو رمقام لري ـ او دا کتاب په پښتو کښې د طب رو مبنے کتاب ګڼلے شي ـ په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه دمثال په توګه د طب نامه دخوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخيل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکيډيمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي ـ

ـه

کهٔ په سر دے شقيقه شي
پر د ستر ګو عقيقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
تهٔ يې پوره په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ يې پورې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې موندې ده او ذکر یې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے. دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلے شوې ده.

او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر. لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دغه طب نامې د شروع کېږ و نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم.

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه! تحقیق بویه
اول رنځ ودارو زده کړه
دغه پسه ادویه کړه

هم دغسې یوه بله منظومه طب نامه د معزّالدین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تپږهېږ شاعران کښې د ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې دا سې معرفي کړې ده.

" معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ودکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے. ددې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډمۍ پېښور ته رارسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دې میاشتینه مجله پښتو سنګوان مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۷۷ زمونږ "قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب دربیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خودې دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ اوبهٔ خورې دهندوانې
د پښې نا د اوبې
دا فائده ده د خورما دا شاړې
چې په خوراک ئې شوک راوړي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ړوندان د چا اسود وي
که څه جهان ټول بې سود وي

د غه شان ګران او محترم سر محقق زلمی هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړه علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹ کړے دے.

زما ددې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو - چې په علم طبابت کې په پښتو ژبه کښې ډېر ښه ښه کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زه چې کوم کتاب د لته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نه دے تېر شوے او نه مې چرته ذکر - په دې وجه زه دا په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته یې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو نکے شجره نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. ددې نه مخکښې چې په دې لغت بحث او کړو به دا وي چې ددې د لیکونکي میاں تجمّل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې کړم مونږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل ددغه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب دپاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دنګشافي تو ګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوی دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د راقم د مقدمې سره مدوّن شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیر جمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵۶ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم وُ میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوئے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ځ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه ئې ۱۲۰۰ﻫ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو دخپل سکونت او ځائے ځائېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې رود ده
دے زما سکونت ګور ده

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد ېږي
دیارلس سوه حسابېږي
ځلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ﻫ)
پس لږ اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ﻫ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخېل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د ېر لوئے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم وُ په فقیر بابا ئے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا ئې د خاقه او سردارئ ژوند تېرولو خو لوئے خدا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سرداري - خاني ئې په نښه کړه او د طريقت لارې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سردار وو
د ختکو شهر يار وو
دے د کل ختک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

دا نو وه د ميان تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه او س را ځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم بانديې ميان صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ يکلے شوے چې ذکو ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب دَ مرقود کاتب په خط ۱۳۰۲ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا وياړ ميان تجمل شاه فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم رو ښښي حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو ، ځناورو مرغانو - معدنیاتو ، کیاکانو نومونه په الفبائي پټې رکښې راغلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو دپاره دشفاباعث جوړېږي په دې لغت کښې ددغه تورو ټکو نومعنې او تشریح په نظم کښې ده شکلي ، ان اوس یکلے شوي دي چې دهغوئ د شاعرۍ معیار تري معلومېدے شي - هسې خو لغت ، فرهنگ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څيز معنی په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشریح سره سره یو بل اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نهٔ صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه(میټریا میډیکا) ورته هم ویلے شي ددې کتاب شروع درب یسر وتمم بالخیر - یا فتاح - الشعراء تلاميذ الرحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا توفیقي الّا بالله عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْب نه پس دکتاب نوم داسې یکلے -

مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئ خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې یو څو شعره یکم

حمد شکر هم سپاس
دخپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
دخپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے مثل ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب دد ې کتاب ‌ ‌ ‌ د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه زده ‌ ‌ ‌ تر خپل وس حاصل کړل کوړه
پخپل ځائے باندې مقام شوم ‌ ‌ ‌ له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زموږ یاره ‌ ‌ ‌ یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو ‌ ‌ ‌ چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ ستر ډېر محکم وو ‌ ‌ ‌ د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض روره ‌ ‌ ‌ دد ې نهٔ شو خوي ګوره
هر طبیب چې به راتله ‌ ‌ ‌ چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وئېل ‌ ‌ ‌ هر حکیم به اورېدل
نالیدلے به علاج ‌ ‌ ‌ دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو ‌ ‌ ‌ په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت ‌ ‌ ‌ ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب ‌ ‌ ‌ ما په ځان کړ زده واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو ‌ ‌ ‌ ډېر حاذق په خوي حلیم وو
ماله دهٔ کتاب میزان ‌ ‌ ‌ کړو شروع واوره بیان

میزان دهٔ څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې کوم ځاے به پاتې شته؛
ما به ځان څخه بیل ښکوونه

چې میزان خلاصېدو روره
د پس لغات جمع شو کوره

ماوے پاتې گران لغات شو
زده کول ئې ضروریات شو

یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو

ماله هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو

دا لغات مشهور گران دي
عربي - فارسي - یونان دي

دا پرېږده په ورانې څه ته
زیاتې رسېږي مهٔ کوه ته

زړهٔ زما شو ډېر پرېشانه
گرځېدم به سرگردانه

حکیم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نیت مې اوکړو د سفر
لاړم شهر ته سراب

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیمان په کښې بسیار وو — هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو — ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو — مخلوقات ورته چندان وو
مګر زه ورته درېده شوم — پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو — ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو — هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو — طبابت زما کامل شو
رامات ماته مخلوقات شو — زوک مې خور په هر تماشو
سائلانو راته سوال — تل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار — د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دې یار — یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان — چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا باندې
یاده دي که څوک بنده کاندې
بس کړه میاں تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کـهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخېل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۴۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰،۵ سنتي میتر × ۵،۰۷ سنتي میتر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکانو نوموونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورې سیاهۍ سره په غټو تکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دومبني باب شروع دا سې کوي -

باب اول دربیان ادویه کهٔ حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الابفا دوه مینے معنی او خواص د آبارزده دویم د آبنوس - دریم د آمیس تخلودم دآ ابیل په دې ترتیب سره لیکي د لته به دد ې یو دوه مثالو نه او لیکو چې د دې کتاب په صفحه و بانديَ لیک دي -

۱- آبارزده !

آبارزده کـسره دلبره عـربي ده لب شـکره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوناني کښې زما روره　　امو ییقون بلې ته گوره
په رومي کښې هم دا نوم دے　　حکیمانو ته معلوم دے
په ژبان د هندوستانه　　نوم ئې بنگ دي ښهٔ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي　　سوي مس هم د دنوم دي
دا هم سترگوله پکار دي　　ښهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې　　سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے کښه　　دا شه زده کړه نیک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي　　سیفا فیطوس یوناني ښې دي
په فارسي هندي کښې یاره　　پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے　　نو په ونه باريٰ گورٰ دے
حار یابس دي زما روره　　په دویم درجه گوره
شپږ ماسې قدر لرینه　　یادکړه ته په خوي شیرینه

کهٔ په دي بره شعرونو غور اوکړے شي نو دا دي نه د میاں تجمل شاه فقیر خیل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لگیدے شي چې دیو شیز معنیٰ ئې په عربي ، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلي.
د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه شیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو　　فکرمند زړهٔ مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د فکر په دریاب — شپه او ورځ ووهم غرقاب
فکر لوی عظیم دریاب وو — زړه زما غرق ناپایاب وو
مرجونیا غونډې ګړان — ما کوډو تیاره کښې جان
جګې ښون زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پخاک وو
تاګاه لعل دُر الماس — ما پیدون کړل د ډېرې قیاس
په نامه د خداوند — و بخښ کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش — طالبان دي د ډېر د لېس
دي د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوانشي
چې لغت راشي ستونما شي — له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت د دوه چې پر ېږدي — شروع کړي کتاب کېږدي
بعضې لولي نه پوهېږي — عبس تول عمر کړېږي
دا لغات دي دُر ګوهر — بلکه د ډېر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار — دي قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي — مطلب بیا موې خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې د ډېر په دعا یاد کړي
تل دعا دي راته کړي شه — شاید خدای ما او بخښینه
دا له کړي خپل دیدار — د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه ته — فضل غواړه د الله ته

که نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکې .

سن د هجر چې ياد يږي
د يار لس سوه حاب يږي (۱۳۰۲ھ)
څلور نور د پاسه ديته
پس له دې د بس اوس وينه

ددې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۲ھ کښې ليکلے . دا وو په پښتو کښې د وېښے منظوم طبي لغت او ددې د مصنف ميان تجمل شاه فقيرخېل متعلق څېړنه هيله لرم چې د تحقيق تږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمل شاه ميان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان ختک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحليم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کښکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷ـ د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ع

۸ـ مجله اباسین پېښور میاشتېزه اکتوبر ۱۹۹۰ د پریس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور.

۹ـ مجله پښتو دري میاشتېزه اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ع پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب لپاره استعمالیږي او دا معنې او توبیر چې په چا کښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللی شي - حالانکې په ننۍ زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې ګڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دی چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه د دغه دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلی شوی دی او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وړل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر صتي وه چې د هغوئ ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوئ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق اداکوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دنګ - یو شاعر دی نو اخبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے. خود شناس، مردم شناس دے. سیاستدان دے. سردار دے د عمرانیاتو ماهر دے. پت پال دے ننګیال دے. جنګیال دے. سپه سالار دے د طب پوهان دے. د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکے دے. د نازکو احساساتو خاوند دے. شاعر دے. عالم دے د ښکاریاتو ماهر دے. پښتون نبض شناس دے سماجي او اصلاحي غړے دے. فلسفي دے صوفي دے سیاح دے. مؤرخ دے. محقیق دے. د هنرونو خاوند دے او د ډېرو علمونو نه خبردار دے. او هر کله چې دا خوبې لري نو بیا هغه حکیم دے. دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او څکه خو وائي -

ان حکیم ملّت افغانیان
ان طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وے. خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم یې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. د هغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم ډېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وښــل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومونو منبع وه او دا توګل علمونه هغوی مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که څش د هغوی دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر یې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان یې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه میدان یې هم کتلے او که په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم وُ هغوی نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب یې هم زده وُ او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښهٔ شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وائیل به وائم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي اوځکه نو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندې شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او ځکه خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائې وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي ده
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر يو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد، ابهام، صنعت ترصيع، تنسيق الصفات - د فطرت شاعري - تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننگيالو او جنگيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېگړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کسدار درس راکوي عرض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټۍ وهلي نه وي او موږ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکيم موږ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کاميابۍ حکمت په دا طريقه را ښائي -

ورکول تورې وهل دا دواړه بويه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
يا شکيه د يوه خدائے ده ياد تورې
په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
کهٔ سردار د خلقو زړ لري هنر
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم را ښائي :-

یا سردار سره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښهٔ وزیر
که نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي - لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چاڅهٔ غم لري
چې دا ئې نهٔ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا خوئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیار سړي نښانې هم په ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

هوښیار به هیڅ چېرې بې ځایه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هیڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ورد ے هغه به یاد نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خویونه په تفصیل سره په دیوان کښې د حکمت په سلسله کښې - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت او کړې او هغه دې خپل کړې نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکیم الملت خان بابا خوشحال خان خټک یو دا سې قیمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامیاب ژوند تېرولو څښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک باندې دے
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود ونه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کېږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
که پټیـــله د خپل ځان په بدی نهٔ ئې
د مارونو په غار مهٔ منډه لاسونه
په خپلوانو باندې هومره خشم مهٔ کړه
چې پردي در ځنې تښتي په ملکونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ې قول د چا اوکړو نور يې مکړه
تل په عهد قول ټينګ وې ښه ميړونه
په رشتيا که په دروغ وې سوګند مه خوره
منافق دے چې ډير ډير خوري سوګندونه
د حرص ستړي مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو نه
درته وايم چې په کوم توکي به روښ شي
چې د هر چا سره ښکرې خوابونه
همېشه روسه خوله پټه نکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه خبرونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وپنا کانونه څه
لږ ډېر بيان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان چې جهان ځي
ايمان هم ځي واوره طالبه
بل ځاے وائي -
ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښهٔ مې څېر کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښېګړه

وکړې دا ړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د څوبڼو زړونو دا روبه تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غورزوې په سخاوت

پت

سر دې درومې مال دې درومې پت دې نهٔ ځي
د سرې د چارې کُل څوبي په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ تو انګي په خزانو د قناعت شې

رښتیا و یُل

رښتیا کړه د هیچانه مهٔ ویرېږه
رښتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ ېې په منت موے وائے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرم پکار مې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوري ککرۍ یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو یک دووونو په منفرد اندازکښې
ېې د زنځیرۍ په نوم ایجاد کړې کهٔ د فراق سندرې ېې وئیلي
نو هغه ېې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وئیلي د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه یې سرکنده ده - که دډېن علم یې د مختلفو مسئلو په صورت کښې راښودلې دی فضل نامه یې د کتوده که غواړي چې د غیرت او عزت پتکې دي په سرکړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه او کړه نو بیا به هغه خلقو کښې شمارشي -

ع چې دستار تړي هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم ودانش لوی شاهکاردے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څورا کونو - بیمارو او علاجونو نه خبر شم او نه یوا څې دا حکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډ یې څو یوشه زده کړم او ځان کښې پیدا کړم -

ع چې وهل خوړل - نخوړول کا نو ځکه نه مے باز شاهین دی
چې یې سوري لره یوسي یا مېږے دے یا فاره

بازنامه یې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به یې کوم کوم یادوم سوات نامه یې یاده کړم که بیاض یې یاد کړم - هدایه یې یاده کړم که آئینه یې یاده کړم د احکیم که یو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ېيدل هم غواړي نو دغه غم یې په سرهم اخستے په هر بوټي کښې یې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو داروګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې مونږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو۔ او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په وړوکي بحر کښې د طب تا بې
زیب وزینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه تو که نه وي
نور هره خوبي لاړه

دغه شان د مغې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز مونږ پېل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ه

ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېنونے
کم ملا سټے کا - کم خوراک کا که مینه
په دا شان چې په عالم کښې دې ژوندون
دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوړې اوبهٔ د سرې ځان دي
وږي تود طعام - سړې اوبهٔ ضرر
چې تودې اوبهٔ څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځای کښې د حکمت خبره کوي او وائي کهٔ قوت او طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

کهٔ قوت زیاتوې تل خوره شودهٔ پیر
چې تر دا سه دارو نیشته معتبر
کهٔ ئې مومې او دې ترې ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مسکره نچل پدر

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې کهٔ ئې عمل پرې روشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارۍ - د ګېډې بیمارۍ د غاښونو بیمارۍ - د نس خوږې بیمارۍ - د بواسیرو بیمارۍ - دَ ناسور بیمارۍ او د بنځو او د سړو نودې پټې او ښکاره بیمارۍ ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي-
پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم را ښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مهٔ کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نهٔ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم مه اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکیم او طبیب نه وي نو هغه په حکمت چرې هم نه پوهیږي او څوک چې بیا د دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سبل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کادر ځونو

هر څوک که مونږ او ویکو او اووایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل او ویل ډیر مشکل کار دے بلکې دا ډیر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده حسې هم د خان بابا غونډې حکیم الملت او حکیم الحکماء باندې لیکل او نوشتل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعې چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ دا نا به پرې پوهېږي دناپوهو کار پرې نيشته
دا دُرچي په بيان خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان ختک سره د مقدمې دار وا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنگ هاوس پشاور

۸- نوريا لے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب ډکتور عارف عثمان
۱۹۸۲ ز کابل چاپ
۱۱- مجـــله پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپريل مئ
۱۹۸۰ ز پښتو اکېډيمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان (رح))

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دواړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم د دې دواړو صنفونو او برخو سرګنده کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل د دې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر نن ه پورې پښتو ږې اسرې نهٔ کړه بلکه تر نن ه یې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همیشه به پرې نادې وي د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوې بابا خوشحال دا ډېر په پېر اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوې لوې ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د دغه میدان کښتلې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغېره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او د ډېرو کمو لیکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوې خان بابا خوشحال خان نیکه دور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف د دغه نوم ئې په دې تولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دې دنیاوي جاه و جلال بادشاهي نوابي ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر پېدونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح (اخوند ...

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پایځ مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خېل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دِ ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئیلے شي اود فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میان کان وئیلے شي دا قسم هم ددوي نسبے دے جمیل میان د علم ظاهري اود علم خفي علمونه لرل اولیکل - لوستل - و ئېل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول ددې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل چاب له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میان فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مینه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم ، ولي الله وو بلکه په ادبي ميدان کښې يې د خپلې کور نۍ بېړغ جګ ساتلې دے او د پرخهٔ يې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې ليکلي او وسپنې دي په فارسۍ ژبه کښې يې ډېر غټ غټ علمي کتابونه ليکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نومونه يې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولياء (۲) نور محمديه

دل تذکرة الاولياء تقريباً د پنځو سو صفحو درون کتاب دے اوس اوس يې پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لويو لويو اولياء ذکر دے دغه شان يې نور محمديه نومې کتاب چې تقريباً د څلور نيمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ويشتو) بابونو کښې شوے دے او دې نه د هغوي د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبل درېم کتاب يې د افغانستان په کابل ارشيف ملي کتابتون کښې د مناقب شيخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې ليکلے چې اوس اوس يې د اسد الله شعور په سرېزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې يې د خپل مرشد حالات ليکلي - دا هم يو غټ کتاب دے - د دې نه علاوه يې نور د ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې ياد شوي دي خو تر اوسه په لاس چا ته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي يا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل يې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نومونه داسې ورکړل شوي دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ هـ د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دوي د شاعرۍ متعلق پوهنې ځېړنه د افغانستان ستر محقیقینو، عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي، دکتور عارف عثمان، عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر ځېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د ځېړنو نه پرده اوچته کړم او ددغه ټې اولیکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانهٔ شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوی ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په لیک سره کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان رح باره کښې لیکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې د ادیب، عالم او متصوف په حیث

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلے دے
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې يې ديوان نه
دے چاپ شوے د ځوانۍ په وخت د جميل بېګ په نامه
مشهور وو -

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تاليف پښتانه شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ ه ش کښې په صفحه ۳ باندې ليکي -

فقير جميل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې ټوټې ويلې دي -

ددې وېنا نه پس يې د فقير بابا رجمال خان ، هغه منظومې ټوټې ليکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس راوړو -

په دې دول شيخ جميل بېګ يا فقير جميل بېګ روحاني شخصيت وو چې په نظم او نثر کښې يې ليکنې کړې دي -

ددې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هيوادمل په خپل تاليف فرهنګ زبان و ادبيات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ ليکي -

.جميل بيګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقير بابا شهرت داشت
.جميل بيګ مرد صوفي مشرب و فقير قائم الليل و صائم الدهر بود در حلقه مريدان شيخ رحمکار شموليت داشت .
.جميل بيګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان پښتو شعر سرود -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس چې د فقیر بابا (رحیم خان) دوه درې شعرونه یېکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو یو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي یو څو غزلې هم شته د غه غزلې نمونې د سیمې د اکوړي ګړان محقیق پروفیسر محمد افضل رضا په خپل تالیف پټ ستوري چاپ له ارخه پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۷ په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمینو شاعرانو د کلام ګنې خوبۍ شته فکر یې ژور او الفاظ یې خوا ږه دي.

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټپې هر لفظ یې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې لیکلي ټوټې یې د بېلې بېلې واقعې سره وتړلي دي که هغه واقعات په تفصیل سره لیکم نو بیا به دا لیکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به لیکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روایات یې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو یې هم لکه صدیق بابا ظفر بابا محمد ابراهیم بابا وغېره په دغه مېدان کښې د خپل تره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتیا کړې ده.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټې ستورې تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له ا رخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړې د اجل سورو لتاړې
ښائسته ښځه چون زلمي شو تورې خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تودارې
جماعت ځنځه تېرېږي مخ ترې پټ کړې
وچجرې وته ته یون کړې د حرارې
درسته ورځ لکه سپک ناستې په صحراکښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه ګرنارې
یو ذره د لا اله ویره نه شي
نه پوهېږم چې را جېوت ې که کمارې
چې نیکې در ځځه نشته بد څو مه کړه
را شه مه تو که په ځېله بېره لارې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپږلي څو يو نه يو درڅخه نيشته
وچ لاشده سره سپږي سپيږه اهاړي
سم له لاسه کارهس کوو دېر مشکل دے
جمال خانه وقت دي داد ے که خان ژاړي

دويم غزل

خراب زړه چي مي بيمار وو هغه نه دے
چي مدام په انتظار وو هغه نه دے
چي مي سترګي ديدار لور وته نيولي
تش ديدن ئي په باربار وو هغه نه دے
چي به ستا په غم کښي شب و روز جليا وم
بل په زړه کښي مي انګار وو هغه نه دے
چي بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پروت ګردن ته مي زنار وو هغه نه دے
چي مي سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چي په ما د فلک وار وو هغه نه دے
نام و ننګ چي ستا په تور وو له ماتلي
چري ماته چي ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چي يو دم په قلندرنه ووم
چي په سترګو کښي مي خار وو هغه نه دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چېرې لېدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نۀ دے
جمال ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمت ګار وو هغه نۀ دے

دریم غزل

وېښتۀ سپین ستر ګې تارېکې چینګې دا ړې
تۀ لا ګوځې خپل پردي په خبس نغا ړې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا سه غواړي
تۀ د کالو خرڅې ئې له خدایا غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخې نو هم د موږې په زور کړا ړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځینې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بیګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بیګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحیح ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نۀ یادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو او ياديدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په نوموونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه ددوي ديوان لا تراوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادرخان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي د غزلو سره پيوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پيدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور خو وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په داړه د ښکلے شو چې هغوي به خالصا صوفيانه کلام ليکلے او ويلے وي هر کله چې دد غه نزدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا ورور دے بل څوک نهٔ شي کېدے۔

وس را ځو هغه منظومو ته تو طرف ته چې دوي په بيلو بيلو موقعو ويلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت يې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل کــړ دونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سیّد سباح الــدّین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده.

دغه شان چې هر کله بهاکوخان د یوسفزو سردار او لوی ولی الله اخون ځالاک بابا د خېل بنګو ځمځه د دوماکا فروسره جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظو کښې اووئېل.

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نه اخلي او نه يې څه پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
که خواري نه وي دی د ے نه وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدّین کاکاخېل راخستې ده وائي چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقیربابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه وو چې د هغې سره لوې خوړونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا ؒ خپلو ژامنو د لنډی انوند احمد صیب چې ډیر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې ژموږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب و مستیٔ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي انوند صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے او د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې داسې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې ست شي
تر ددهٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره ذړهٔ بد اوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي چې ډیر لوې سردار وو د تهانه سوات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپېدونکي دوه د خوشحال بابا ا خښيي وو زامنو ته يې خپله
ګرانه ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد
ورکړو او ورته يې اووې چې دې وخت کښې مهران نه روکښي
ورکړي په مووو قتلان خان چې د دوي رود وو د هغوي دَ
امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او
جوش نه دا سې اووئېل -

اس دې وي په س دې وي
مهران کـهٔ نهٔ وي نهٔ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کـهٔ نهٔ وی نهٔ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د
فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده ډېر
شوه ترقي يې اوکړه

وائي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر
ظلم کړے وو تو له علاقه يې لوټلي وه د هزارې نه خلق دَ
قافلې په شکل کښې راتلل چې دهٔ بنديوان کړل او تول مال حال
يې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا ا ننګولا را غلل
چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه
وخت جمال خان بابا په ببړۍ رکښتۍ) کښې سور پډو نو دا
اشعار يې اووئېل -

ـــ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروِمي خدائ د پاره
فقیر دروِمي خدائ د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له چهار یاره

او هرکله چي بېړۍ ته سور شو نو داسې وائي -

بېړیه ځه د خدائ په حکم
ځه به ظالم ځه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدائ یې وي مل چي بندیوانو آزادو

او هغوي چي د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رپېدل او رېګېدل او تې بوټي یې شروع کړې تول مال حال او خلق یې ترې د اخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به یې ویل -

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت وِیر دے
د غافل په صورت وِیر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چي یو وخت داسې راغلو چي بارانونه بند شول فصلونه اوچېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو راغلل چي خدائ پاک ته سوال اوکړه چي باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پرېوتلې کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوک کړه که نهٔ وي نهٔ وي
تنګ کړو بانډې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان ښيلې ارمان دے
ورپسې ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم يو روايت دے چې هر کله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وُو.

مونږ چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چړچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چړچنې برچه دې خوب نهٔ راکوينه

هر کله چې د لوې خداے پاک په عشق کښې به تر لړې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې دا غلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېښلو -

هغه موږيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان دا وُ کا
دا موږي تش لاړ نې کوي چې مېښن يمه

دا وه د دغه لوی ولی الله - صوفي - عالم د شاعرۍ متعلق څېړنه
چې دلته واضحه شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران
وو بلکه د هغوی رود چې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت
به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خاندانی روايات يې چرې
هم هرګون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې
منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوی د جمال تخلص سره
د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال
کړے دے لوی الله دې او کړي چې د دهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان
او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي
د دوی د پيدائش کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے
د ابجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" اموز عالم " غريو"

دده نه ۱۱۱۶ھ جوړيږي ځينې محققين يې په قياس څخه زيږيدنه
۱۰۷۲ھ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنکاروکښې چې دجهانګیرې او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخیل شمس الدین میاں مناقب فقیرجمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخیل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخیل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکیډمي ۱۳۵۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخیل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هیواد مل ز لمی فرهنگ زبان وادبیات پښتو دافغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې

د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څیړنې - لټون - چاڼ کول د څه څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې ښکاره ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټیه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نور زیاته تشریح او تفسیر اوشي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د پرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړ کېچن کار دے د تحقیق مېدان د پرارت مېدان دے په دې مېدان کښې د محقیق اسونه سترې شي محقیق په کښې بې ساه شي وارخطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ باسلي خپل مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو دومره په مشکله او ګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د دوبېدو پره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه را ویستل وي نو هله به لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي موندې دریں د پرخوند ناک او دلچسپ علم دے تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو څېل تحقیق ته ئې ختمي نهٔ دے وئیلے او نهٔ تحقیق ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي ـ د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي شهادتونو ضرورت وي کهٔ چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوؤ نو د هغه د زماني تاکل د هغهٔ د ژیک او د هغهٔ د شاعرۍ په انداز بیانۍ ژور نظر اچول او بیا د تحقیق په قالب کښې اچول پکار دي د دغه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات ـ ژبه ئې نه استوګنه وغیره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د لیکونو او کلامونو په رڼا کښې به ئې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د دغه مواد پیدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصلول وي کهٔ په هغهٔ نوی چا په روستو زمانه کښې څه لیکل کړي وي د هغې په رڼا کښې به رایې قائمول وي ـ په تحقیق د پرلوئے بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو د لته چي کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت د سے د تحقیق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ي او جمع کول ي چي د کوم په بنیاد چي به محقیق خپله راي پېش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چي کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغي چېر زیات په دې مېدان کښي اهمیت او ضرورت دے و لې چي بغېر د دې نه تحقیق نهٔ شي کېدے د دې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چي د عمارت بنیاد د پاره کاڼے خټه - او نور لوازمات نهٔ وي تیار نو عمارت نهٔ شي جوړېدے د غه شان د تحقیق دپاره ماخذو او ذرائع د کانړي او خټې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چي یو ته بنیادي یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وېلے شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا ذرائع وېلے شي - چي په انګرېزي کښي ورته داړنګه تکي استعمالېږي -

١- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

٢- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار دي چي لوستونکي ته اسانه شي -

١- بنیادي ماخذ یا ذرائع :-

محقیق چي هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي ماخذ گڼل کېږي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي یا لیکونکي په خپله لیدلي او ورپیدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د تاریخ په معقولیت کښې اضافه او شي او هر قسمه شک شبه ختمه شي د "... ـ یونس د بېتس" په وینا سره مورخینو بنیادي ماخذ یا مصادر په دوه قسمونو کښې تقسیم کړي ـ

۱ـ بنیادي مخطوطات:ـ

په دې کښې ذاتي کاغذونه ـ دستاوېزې ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي ـ

۲ـ د مرکزي حکومت مطبوعات:ـ

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یاداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي ـ

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق ـ نقاد ـ شاعر ـ ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي ـ

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکرکړے دے دې کښې څنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف دهغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي. – "سید بلاقي په ۱۰۵۴هـ/۱۶۴۲ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو سترګو لیدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي –

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه ئې نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۴هـ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو.

۲. ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکونکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکونکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یا نې قیمي سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

"دیوان رېخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تنذکرو کښې هم یادونه کړي او مفتي ولی الله وئیلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري"

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نهٔ دے وئیلے بلکه د مُفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا دوه دثانوي ماخذ شال کښې محققین د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چاچې اقتباس نیکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو ډېر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همایون - د تحقیق فن
اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پریس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشمیري تبسم ډاکټر "ادبي تحقیق کے اُصول" مقتدره قومي زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوحصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متیؒ مناجات د بیټ نیکه دعا او دغه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موي نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې مونږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او دغه تخلیقي اقدار وپه وجه مونږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډیر لوے مقام دے ددې په ذریعه مونږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډیر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ ه په مخ ... څهٔ دا رنګه کوي -

> نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په دري میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء مخ ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

> نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل ده اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وېلو - لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیغه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړے په کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانئ او آزادئ سره بیانولے شي نثر دے

دا څو وو د پښتو ادب د محقیقینو او پوهانو د نثر باره کښې تعریفونه او س گورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوه کتنې نومې کتاب تالیف د ستر محقیق او وابنساد عبد الحی حبیبي د افغانستان د علوموا کېډمي له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څو مره ساده او دلکش وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي : فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ لري نثر دے -

۳- موسیو روزوان وائي :- د انسان په ژبه یا قلم کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دے -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافیې او د وزن یا بحر د قېد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېنا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وېناګانې چې عالمان او پوهان يې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د یک لاس په راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وېنا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ډونن د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وايي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دریم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو ـ رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې ليکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه ليکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې راغلے ـ په پښتو ژبه نظم د اميرکروړ (۱۳۹هـ) نه راوښا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قياساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او څوک عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تاليف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حيثيت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷هـ) نه راوښا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه يو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او ليکلو معنائې ده "د ريګستاني نسيم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شيخ کټه" تاليف دے نه روايت راخستے دے نو دا مونږ په يقين سره نهٔ شو وئيلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپ له نهٔ دے او وجود ئې

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلېمان ماکو چې په ۶۱۲ ھ خواؤ شا کښې تیر شوے دے. د قندهار سره نژدې په ارغسان کښې او سېد و ځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه پاڼو کښې د شیخ بیټني - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار غوندې د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فریدالدین عطار د فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے خو ځنې عالمان او پوهان دا کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب نه مني هغه ځکه چې دا مکمل کتاب نه دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا او وه په اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې دا د نثر او لنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز - تور یال پیر روښان عبدالله آرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو اعزاز ئې د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ټرپکټر ارواښاد مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د پښتو نثر ابتدا د سلېمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو پاڼو نه شوے او د نثر رو مبنے کتاب خیر البیان دے ددې کتاب نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو د اکتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلې شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د اخوند درویزه زوے - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخوند قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نهٔ یوازې چې بایزید روښان د پښتو نثر د بنے کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلې شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سلیس او په نوې انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبد القادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب الیتیم د افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش د ساده نثر ابتدائی خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محی الدین افغان ، مولوي عبدالروٴف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نور پېښوري پوهان عالمان تر او سه پورې د پښتو نثر ته بشکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې ځکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پښکاردي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه ـ که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او ارخ دې په نثر کښې زیات پښکل او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ هـ

۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور ـ

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نثر نخوا نی رتنګ کي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ هـ ش ـ

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائیزه ـ تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ هـ ش ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library